

“НАРОДНА КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬНА СФЕРА”:

Нотатки з щорічного зібрання Американського фольклорного товариства

*“Фольклор приходить у життя кожного
з нас найпершим і полишає його останнім”*

Баррі Телкен

Щорічне зібрання Американського фольклорного товариства (скорочено – AFS) відбулося 8–12 жовтня 2003 року в м. Альбукерке (штат Нью Мексико, США). Місце зустрічі американських фольклористів було обране не випадково. Серед тих, хто цікавиться культурою корінного населення Американського континенту, ці місця є добре відомими. Мальовниче містечко розкинулось у зеленій долині, але недалеко від нього починається низка скелястих гір, серед яких заховалися поселення Акома індіанців племені Пуебло. Сам термін “пуебло”, за однією з версій, походить від іспанського терміну “місто”: так ранні колоністи називали людей, які жили в більш ніж одноповерхових саманних будинках Нью Мексико і Арізони. На той час, коли європейці вперше зіткнулися з індіанцями племені Пуебло, останні поділялися на вісім мовних груп і жили численними громадами¹. Іспанці, які просувалися вздовж ріки Ріо Гранде, опинилися тут 1540 року. Свою теперішню назву містечко отримало 1706 року від свого засновника – віце-короля Нової Іспанії Фернандеса Д'юк де Албукерка. Майже півтора століття воно залишалося невеличким поселенням, аж поки 1877 р. крізь ці землі не пройшла залізниця. Саме з тих часів Бурке (Burque) або Дике місто (як його ще називали місцеві жителі) почало поступово перетворюватись у великий науковий і технологічний центр на південному заході американського континенту. Тут розташована повітряна база Кіртленд, Національна лабораторія державного департаменту США з енергетики. Остання після закінчення Другої світової війни спеціалізувалася на ядерних дослідженнях, а нині є провідним дослідним центром з новітніх технологій, зокрема електроніки, застосування лазера й вироблення сонячної енергії. Для пересічних американців це місто також асоціюється з щорічним фестивалем повітряних куль.

Більше ніж сімсот науковців (у тому числі чотири міжнародні стипендіати* – з Мексики, Словенії, Росії та України), викладачів університетів, а також студентів взяли участь у роботі конференції. Вона проходила за традиційною для такого роду зустрічей схемою: щоденно протягом чотирьох днів відбувалося від семи до п'яти сесій, у рамках яких одночасно працювало близько п'ятнадцяти секцій. Відповідно, на кожній з них (а також на засіданнях круглих столів) було представлено по три-чотири доповіді. На їх виголошення, а також дискусію, відводилося в середньому до двох годин. В організації роботи конференції важливим було те, що кожен доповідач намагався триматися запропонованого режиму роботи – для інших учасників конференції це означало, що можна було заздалегідь планувати ті виступи, які становили особливий інтерес, а головне – сподіватися вчасно на них потрапити (нагадаю, що протягом дня в готельному комплексі Хаятт одночасно відбувалося 12–15 засідань). Відповідно, слухачі вільно переходили з однієї аудиторії до другої, але в кожній з них завжди формувалося своє ядро – тих, хто очолював секцію й доповідав на ній, а також учасників конференції, для яких виголошена тема становила професійний інтерес. Отже, перш ніж поділитися своїми враженнями від почутого і побаченого, ще раз підкреслюю – охопити всі події було фізично неможливо. Доводилося за програмою шукати те, що, здавалося, становить особливий інтерес. Але зізнаюся, що передбачити цікаві доповіді не завжди вдавалось, і часом виявлялося, що десь – де саме цієї миті мене не було – я втрачала найціннішу інформацію.

* Висловлюю слова щирої вдячності оргкомітету конференції за надану мені можливість брати участь в її роботі

Слід зауважити, що предмет сучасної фольклористики в США окреслюється значно ширше,

ніж це розуміється в Україні. Фактично, він вкладається в наше розуміння “повсякденного життя”. Так, згідно закону (виробленого на основі положень Фольклорної комісії Бібліотеки Конгрессу), прийнятому у січні 1976 року, дефініція фольклору використана у розумінні “традиційної культурної виразності” (traditional cultural expressions – скорочено: TCEs, або рівноцінний термін “expressions of folklore”). За тлумаченням: “... це широке коло творчих символічних форм таких як звичай, повір’я, технічне знання, мова, література, мистецтво, архітектура, музика, гра, танок, драма, ритуал, карнавал, ремесло”² І далі: те, що робить їх фольклором, це те, що вони осягаються переважно усним шляхом, а також імітацією або виконавством і, відповідно, існують без допомоги формальних інструкцій та вказівок. Отже, оскільки поняття фольклористики в США в сучасному контексті є надзвичайно широким, то в сфері досліджень фольклористів виокремлюються такі блоки, як ВЕРБАЛЬНИЙ (verbal) фольклор, який включає різні жанри, зокрема епіку, балади, ліричні пісні, міфи, легенди, меморати, народні перекази та гумор, прислів’я, загадки, спів, замовляння (цей перелік може бути продовжений); МАТЕРІАЛЬНИЙ (material) фольклор – себто етнології у нашому розумінні – зокрема, традиційні будівлі, одяг, саморобні знаряддя праці, іграшки, надгробки, страви, шитво, вишивка, мереживо, плетіння, тканиня, оздоблення, музичні інструменти тощо³; ОБРЯДОВИЙ (customary) фольклор, які включає народні вірування, які лишилися поза формальними системами, створеними наукою або релігією (так звані забобони), народна медична практика, танок, інструментальна музика, жести, жарти, ігри, традиційні виробничі канони, всілякого роду святкування – це фестивалі, народження дитини, весілля, річниця, поховання, свята, події релігійного життя (які залишилися поза церковним канонам або теологією). При тому наголошується, що ці три складових фольклору перебувають у нероздільній єдності. Зазначу також, що широко вживається комплексний термін “традиційні знання і фольклор” (Traditional Knowledge and Folklore).

Аналізуючи свої враження від того, що почула в Альбукерку, головну тенденцію я визначила б як намагання придивитися до сучасного фольклору, що формується під впливом нових соціальних, політичних та економічних контекстів – в усьому його розмаїтті (це, зокрема, фольклор гендерний, етнічний та фаховий). Форум Американського фольклорного товариства неодноразово дав можливість у цьому переконатись. Як і в тому, що велика кількість проблем, що були предметом обговорення американського “фольклорного братства”, безумовно перегукуються з тим, над чим працює українська етнологія й фольклористика. Проте “поле” досліджень американських колег визначально є надзвичайно широким – і багато з його “ділянок” поки що, як мені видається, перебувають поза увагою вітчизняних дослідників (щоправда, висловлюючи це міркування, я усвідомлюю, що, крім інших складових, кількісний склад американських дослідників у галузі фольклористики є незрівняним).

Отже, спочатку накреслю основну тематику доповідей, винесених на пленарні засідання. Взагалі, остання форма роботи була запроваджена лише двічі. Одна з них, зокрема, для обговорення проблеми: “Світові перспективи щодо прав на інтелектуальну власність і фольклор”. Серед ключових питань, які виокремлювалися під час цієї дискусії, – особлива актуальність поняття права на інтелектуальну власність (IP – Intellectual Property) для фольклористів; наявність серйозних колізій у правовому полі, недостатня розробленість правових аспектів доступу до інформації в інформаційному суспільстві, яке послуговується сучасними інформаційними технологіями – оцифровуванням, Інтернетом тощо. Власне, питання, які виголошувалися, певною мірою й досі залишаються риторичними. Кому повинні належати IP на національну культурну спадщину? Якими є взаємостосунки між захистом IP та захистом культурних відмінностей? Якими є взаємостосунки між збереженням культурної спадщини та захистом IP на “традиційну культурну виразність” (TCEs – Traditional Cultural Expressions)? Так, з одного боку, повсюдно декларується прагнення сучасного суспільства до загальнодоступності інформації, в тому числі – до актуалізації в публічній сфері традиційних знань, фольклору, музейних, архівних матеріалів. З іншого боку, фольклористи, музейники, архівісти володіють (замислимося, хто, власне, є власником інформації, зібраної й опрацьованої фольклористом, музейником, архівістом, тобто, трансформованої, порівняно з первинною, неактуалізованою інформаційною сировиною?) значними цінностями, а кожен “шматок” інформації, кожен “зразок” має свою ціну, підкреслювалося в дискусії. Так, фольклористи безпосередньо стикаються з такими проблемами, як виконавство, а отже йдеться про аудіо- і відеозаписи та, відповідно, невблаганну комерціалізацію цієї колісь суто академічної галузі. Звідси особлива актуальність проблеми захисту професійних знань і визначальна роль різного роду музейних, архівних, бібліотечних сховищ, де зберігається рукописна та аудіо-відео-

спадщина, – саме вони покликані захищати й зберігати інтелектуальну власність.

Актуальним є також питання, як зробити їх відкритими і доступними для пересічних громадян. Ключовою доповіддю секції став виступ Венд Вендланд, представника Всесвітньої організації інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization – WIPO). Протягом останніх років ця організація розробляла й запроваджувала положення про захист “фольклору, традиційних знань та генетичних ресурсів”. Зазначалося також, що ключовою проблемою є, зокрема, досягнення паритетності між вимогою збереження традиційних культур та прагненням стимулювати новотвори, що живляться як з традиційних, так і новітніх “джерел” – як складових, не більше-не менше – подальшого економічного розвитку. Наголошувалося, що в умовах, коли традиційні знання (у широкому розумінні) стають дедалі затребуваними, встановлене законом авторське право (а також як одна з форм його захисту – запровадження торгової марки, що особливо актуально при ідентифікації культурних об’єктів тубільців) має допомогти фольклористам захистити свої професійні надбання.

Наступне пленарне засідання було присвячене доповіді (на зразок щорічного послання) Баррі Телкена – професора історії Державного Університету Утах, де він очолює фольклорну програму Американських студій для випускників університету. Б. Телкен має також міжнародне визнання як дослідник культури корінних американців⁴ і спеціаліст у вивченні балад⁵. Його монографія “Динаміка фольклору” (1996)⁶ була визнана як така, що найширше розкриває фольклорну проблематику. Тому за останні роки вона фактично стала підручником для студентів університетів США. Я бачила, з яким пієтетом ставилася до нього фольклорна громада, що зібралася в Альбукерку, і щиро шкодувала, що він мало відомий в Україні. Характеризуючи “артефакти” фольклору, він включає до них власне “текст” – кінцевий продукт народного дійства (folk performance), які виражені: або словами (балади, перекази, прислів’я), або матеріальними об’єктами (стьобана ковдра, комора, комин), або музикою (звук скрипки), або фізичними рухами (танок, жест), або похідними від культури думками та поведінкою (народні вірування та обряди)⁷.

Поселення Акома індіанців племені пуебло. м. Альбукерк, Нью Мексико, США, жовтень 2003 р. Фото Олени Боряк

Ім’я Баррі Телкена в американській фольклористиці без перебільшення можна назвати легендарним. Адже чого варта його розповідь про особистий досвід лікування пневмонії, який він отримав в родині індіанців племені навайо, якою він був усиновлений більш ніж сорок років тому. Він став безпосереднім учасником влаштованої заради його зцілення ритуальної церемонії під назвою “червона мурашина дорога” (Red Antway). Ритуальний спів (hataali) був доповнений лікуванням різного роду травами. Але, за свідченням Телкена, основним елементом усього дійства було hozho. Термін цей є багатозначним і втілює в собі ідеї краси, стабільності, балансу та гармонії. Додам, що пацієнт в особі майбутнього професора історії після цієї церемонії швидко видужав, і перед освідченою аудиторією своїх колег визнав, що досі не збагне, як це сталося. Цей та інший досвід надихнув дослідника до висновку, що розуміння світу визначається як досвідом, так і культурою, але різні культури мають різні моделі декодування досвіду та інтерпретування подій життя. Те, що видається надприродним для однієї групи, є цілком природним для іншої. Один із важливих елементів інтелектуального пізнання, особливо стосовно “надзвичайного”, є пошук інших шляхів в організації інформації, і таким чином розширення меж нашого пізнання⁸. На думку Б. Телкена, своєю діяльністю фольклористи допомагають плекати надію, що культурне розмаїття в мисленні є ані віртуальною політичною вправою, ані шляхом до науки, а насамперед надзвичайним і досі недооціненим джерелом розуміння людства⁹. Свою розповідь Б. Телкен супроводжував показом слайдів, відзнятих ним п’ятдесят років тому під час польових досліджень серед індіанців. Вони викликали жвавий інтерес у його колег (я ж переконалася, що “польові” будні етнологів всюди однакові). Принагідно зазначу, що на першому ж пленарному засіданні відбулося урочисте нагородження фольклористів нагородами, які кожного року призначаються спеціальним комітетом Американського фольклорного товариства. Було приємно бачити усміхнені обличчя американських колег і чути шквал аплодисментів, коли оголосили ім’я Едварда Д. “Санді” Івес

(Університет Меін, Ороно) як номінанта на нагороду імені Кеннеса Голдстейна (1927–1995). Отримання цієї нагороди передбачає, що претендент активно запроваджує нові фольклорні програми та проекти, сприяє діяльності всілякого роду профільних установ, а також викладає та здійснює наукове керівництво у галузі фольклору.

Але подібні офіційні події були зведені до мінімуму. Адже головна мета щорічного зібрання – презентація й апробація наукових ідей та досягнень, набутих за рік, що минув, активна участь у дискусії колег-фольклористів і як результат – продукування нових ідей. Спробую накреслити деякі теми, які були винесені на обговорення, не тримаючись їхньої послідовності або пріоритетності. Щоправда, у мене склалося враження, що другорядних тем там не було.

Секція під назвою “Польова робота та етнографія” – одна з кількох, у назву якої було безпосередньо винесено термін *fieldwork*. Але в тому чи іншому контексті сучасна методика пошуку й фіксації матеріалу, що збирається “в полі”, обговорювалася постійно. Безумовним “лідером” усього кола проблем був наполегливий заклик запровадження відеофіксації та використання комп’ютерних систем (зокрема, при створенні бази даних). Я звернула увагу на те, наскільки відповідально ставляться фольклористи США до збирання емпіричного матеріалу. Серед необхідних якостей “польовика” називалася його компетентність, вміння зберігати конфіденційність, а також певні цивільні зобов’язання. Наголошувалося, що прищеплення цих навичок є пріоритетним завданням викладачів – спеціалістів у галузі етнографії. Цьому питанню була присвячена спеціальна секція, метою якої було обговорення практичних рекомендацій щодо викладання фольклору, а також методики проведення спеціальних “тренінгів” з польової роботи. Деякою мірою дотичною до цієї проблематики, на мій погляд, була доповідь Джона Дорста, виголошена на секції під назвою “Підозрілі об’єкти” (була й така). Серед них, зокрема, називалося захоплення забороненою у 70-х роках “таксідермією” – йдеться про “замилування” в інтер’єрі житла фрагментами розчленованих тварин (собаки з відрубаною головою, голови оленей з патьоками крові тощо) або дивовижними композиціями (тигр з хмарочосами на спині, мавпа, яка сидить на стільці і тримає гральні карти у лапах, білка з трояндами тощо). Всі ці чучела, а я бачила їх на слайдах під час виголошення доповіді, навіть останні, так би мовити, “нейтральні” зображення, не викликали естетичної насолоди. Проте цікавим цю доповідь зробив не цей шокуючий (а такою була реакція більшості з присутніх) відеоряд, а аналіз фольклориста своїх внутрішніх відчуттів, а отже проблема поведінки дослідника під час проведення такого роду спостережень. Це був той випадок, коли вчений і його респондент перебували на полярних (у даному разі – моральних, естетичних) позиціях (хоча дехто й доводив, що таксідермія є лише різновидом полювання на звірів). Він розвинув концепцію так званої “негативної здатності” (*negative capability*), мається на увазі здатність вченого залишатися під час дослідів незворушним, бути завжди неупередженим і не виказувати своїх сумнівів.

Поселення Акома індіанців племені пуебло. На першому плані – піч для випікання хліба. м. Альбукерк, Нью Мексико, США, жовтень 2003 р. Фото Олени Боряк

У виголошених доповідях, а також дискусіях, рефреном звучала проблема достовірності даних, що збираються “в полі”. Ця ідея знайшла своє відображення в назві одного з виступів: “Внутрішня” етнографія як лімінальна та гібридна” (Кенес Дешане). Використавши по відношенню до етнографів-польовиків термін: ті, “які пишуть культуру” (а отже, конструюють і творять її), він застерігав, що позиція “всередині” є насправді обманливою. Чи є вже таким переконливим доказом “занурення” в чужу культуру (на відміну від зовнішнього її споглядання) максимальне наближення дослідника до “природної” мови, жесту, пози, а також відсутність у нього диктофона – запитував він у слухачів. Власне, відповідь на це питання автор виніс у назву своєї доповіді. Окремо застерігалося проти небезпеки романтизації окремих елементів культури під час фіксації її особливостей і часом неусвідомленого бажання повернення туди, куди неможливо повернутися (в даному випадку йшлося про вивчення африканської діаспори). На секції, присвяченій польовій роботі й етнографії, доповідач із Словенії Мойша Рамсак репрезентувала ідею важливості регулярно вести польові щоденники, особливо коли йдеться про фіксацію життєвих (усних)

історій. А мені пригадалися настанови майже 80-річної давності українського етнографа Людмили Шевченко – вже тоді вона обстоювала ідею важливості детальної фіксації особистих вражень у польовому щоденнику.

Окремо було проведено засідання секції, а також круглий стіл для обговорення питання про специфіку діяльності архівів, де зберігаються польові матеріали, і особливу відповідальність архівістів, які, в кінцевому підсумку стають “охоронцями” традицій. Вже назва секції “Утворення зв’язків в суспільстві: забезпечення доступу до архівів” демонструє позицію її учасників. Крісті Білл розповідала про особистий досвід влаштування виставки, в основу якої були покладені документи, що зберігалися у фольклорному архіві. Пафос її виступу полягав у тому, що така демонстрація дає можливість не тільки на якийсь час “оживити” специфічні (часом унікальні) матеріали, але й відчутно впливати на відвідувачів, а отже суспільство. Відповідно, широко була представлена тематика “архів і музей”, лунав заклик зробити фольклорні (включаючи фото-) архіви більш відкритими – і в першу чергу, для студентів.

Предметом обговорення стало неоязичництво як явище, притаманне сучасному світові. Аналіз причин піднесення (і падіння) нових релігійних течій зробив Адам Ендрю (він звернув увагу на тенденцію адаптації нових релігій до вже існуючих, компіляційний характер перших); розглядаючи популярне теле-шоу, в якому глядачі обговорюють свої уявлення про смерть і потойбічне життя, Хілларі Колтер засвідчила приклад тісного переплетіння мас-медіа з фольклором. В умовах телекомунікацій спиритуалізм творить свою власну, on-line аудиторію, і породжує атмосферу, в якій “дух рухає всім”. Нове бачення душі, смерті, моральності висвітлив Даніель Войчик, спираючися на аналіз такого явища, як спроби клонування людини. Він розглянув їх у контексті міфологічних поглядів на творення людини, переказів про давніх астронавтів, есхатологічних легенд, УФО. Не лишився поза увагою фольклористів і літературний супергерой сучасності Гаррі Поттер. Учасники дискусії констатували, що ми стаємо свідками, коли надприродне стає надтехнологічним.

Цей останній термін, пов’язаний із новими технологіями, досить часто вживався у контексті сучасного функціонування фольклору. Обговорення цього аспекту було навіть курьйозним і дотепним. Так, фотографії, змінені за допомогою комп’ютерних технологій, що поширюються в Інтернеті разом із всілякого роду жартами та анекдотами, розглянув Франк Расселл. Інтернет, як порівняно нове явище сучасного життя, не міг не стати предметом обговорення. Про нього, зокрема, згадували, коли йшлося про нові можливості блискавичного інтерв’ювання за допомогою електронної пошти (як альтернатива тривалим дослідженням “в полі”), про всілякого роду генеалогічні сайти, на сторінках яких, зокрема, дуже поширеними виявилися сімейні перекази (Елліс Лари); нова технологія зв’язку, а це застосування мобільних телефонів, цифрових відеокамер, а також формування Інтернет-спільнот розглядалася, зокрема, в зв’язку з проведенням фестивалів і карнавалів (Джонатан Лохман). Взагалі, тема обміну інформацією через мережу Інтернет виникала постійно. Стефен Дражнев, зокрема, представив проект під назвою Інформаційна система “Фолк-Фантазія”, основна ідея якого полягає в наданні допомоги фольклористам у конвертуванні (оцифруванні) рукописних, аудіо-, відео-матеріалів, а також так званих м’яких фондів (тобто матеріальних речей) в національний та регіональний освітній архів, зі зведенням відомостей в єдину базу даних та подальшим обміном інформацією через мережу Інтернет.

У доповідях була широко представлена й, так би мовити, емпірика. Проте у “чистому” вигляді почути її доводилося зрідка (такі виступи звичайно залишалися непоміченими в загальній дискусії). Яквелін Сурсби представив результати свого крос-культурного аналізу сучасної американської поховальної обрядовості, голосіння й поминальної трапези. Ця тема перегукувалась із доповіддю Шаіна Расмуссена “Довільна традиційність: культурна автентичність та сучасні тенденції американського “переходу у вічність”, в якій доповідач нарікав на менеджерів ритуальних агенцій. На його думку, наслідком комерціалізації (і, відповідно, “стандартизації”) цього “сервісу” є те, що “сценарій” поховання в США лише частково відбиває вболівання родичів померлого щодо дотримання традиції, яка є для них близькою й тому найбажанішою.

Кілька секцій були спеціально організовані для демонстрації (із подальшим обговоренням) відеофільмів. Показово, що майже всі вони пропонувалися для придбання з метою використання в студентських аудиторіях. Я потрапила на перегляд відеострічки “Останній оповідач”. Її, фактично,

віртуальним героєм, став казкар з Ірландії. Як пояснили автори, на початок зйомок він був доволі німецьким, а невдовзі після початку зйомок, помер. У фільмі є лише кілька кадрів за його участю. Отже те, що бачать глядачі – це майстерна екранізація казок оповідача, але здійснена специфічними методами – це й акторська гра, і використання у візуальному ряді архівних матеріалів, і відтворення художніми (зокрема, графічними) засобами фольклорного середовища з притаманним йому начинням, одягом тощо. Результат переосмислення традиційної спадщини засобами мас-медіа був несподіваним навіть для самих авторів цього проекту. Насамперед, це наочний ефект романтизації – і самого оповідача, і того давнього, традиційного, максимально наближеного до природнього стану світу, в якому він жив і який він відтворював у своїх казках. Проте піднесений на п'єдестал, цей ідеальний світ виглядає надто уразливим – звідти відчуття небезпеки, яка криється в появі “чужого”. Знаковим для фільму, і це відзначили присутні на перегляді, виявився кадр, де жінки стоять по колу й разом мнуть і скубують руками білу овечу вовну – немов толокою неспішно плетуть нову оповідь, і відповідно – нову субстанцію, яка є відображенням їх відчуттів, уявлень і сподівань.

Окремою темою, яка, зрозуміло, була надзвичайно широко представлена в доповідях – це функціонування фольклору в сучасних умовах. Один з напрямків – це спроба досягнути досвід організації всілякого роду фестивалей, мета яких – не тільки зберегти “живу” душу фольклору, але й привернути до нього увагу громадськості, надати йому нового дихання. Наскільки це тонка “тканина”, міг переконатися кожний, хто слухав ці доповіді. І справа тут не тільки в комерціалізації такого роду акцій. Власне, постало питання: наскільки “живучою” є традиція сьогодні, і наскільки “живучим” виявиться її потенціал завтра. Зокрема, йшлося про так званий Масляний фестиваль, який протягом довгих років влаштовували емігранти з Німеччини – мешканці штату Пенсильванія в США. Всі разом вони наймали приміщення, і гуртом варили в великих казанах яблучний джем (із додаванням цинамону та вершкового масла). Такий щорічний спільний громадський “харчовий” проект, безумовно, слугував ідеї етнічної ідентифікації мешканців, і попервах користувався великою популярністю, але, за свідченням фольклористів, вже кілька років як не проводиться. Проте фактів, які б свідчили про подальше функціонування фольклору, а отже збереження спадщини, зокрема завдяки проведенню фестивалів і карнавалів, було значно більше. Серед них – перегони віслюків, які влаштовуються в північному регіоні П'ємонті (Італія), зимовий карнавал зі сніговими скульптурами (останні виступають втіленням соціальних відносин і політичних подій) (Ліза Габберт); і традиційний фестиваль на середньому Заході США за участю професійних музикантів з Ямайки (Джон Галузка); і сучасна “пошесть” на видовища із “живим” вогнем/факелами (відеофільм “Полум'яний танець” Емі Міллс) – танцювальні й навіть драматичні постановки на основі сюжетів японської міфології з сценічним використанням вогню. Сучасні технології дозволяють застосовувати, крім бензину, білий газ, спеціальний текстиль. І за допомогою цього “оновленого” новими технологіями вогню – теплою, легкого, мінливого, а завдяки спеціальним постановочним трюкам – небезпечною, аудиторія тримається в стані наднапруження, і людина проявляє свої глибинні інстинкти (останнє також стало предметом обговорення). Зазначу, що американські фольклористи трактували як своє завдання “творення” видовищ і, відповідно, обговорювали відповідні підходи до реалізації подібних проектів. Темою для обговорення стала поява нового музичного стилю, який отримав назву “Музика Середземномор'я”. Він є поєднанням музичних структур та мов різних культур Середземномор'я з елементами англо-американської поп-музики. Доповідач розглядав феномен надзвичайної популярності цього стилю в Італії, а також в інших країнах, під кутом загальної тенденції до глобалізації.

В окремий блок виділялися теми субкультур. Впало в око, наскільки широко розглядається ця проблематика. Наприклад, в поле зору фольклориста потрапила міська спільнота містечка Хантінгтон Біч (Каліфорнія), а саме ті, кого об'єднує серфінг (доповідь Дебора Галлінгера під назвою: “Серфінг та духовність: вивчаючи місцеві традиції”). Очевидно, в тому ж ряді можна назвати доповідь Маргарет Йюком про досвід створення в коледжі спеціального “Комітету традицій”, який покликаний не тільки плекати й розвивати університетські традиції, але й запроваджувати нові – ті, які вже практикуються окремими групами студентської громади.

Продаж традиційної кераміки індіанців племені пуєбло з поселення Ахома . м.Альбукерк, Нью Мексико, США, жовтень 2003 р. Фото Олени Борак

Для США, які є надзвичайно строкатими в етнічному відношенні, де історично перетнулися інтереси корінних американців і тих, хто прийшов освоювати ці землі, проблема розмаїття культур і, відповідно, культурної толерантності, завжди була актуальною. Минулорічне зібрання американських фольклористів не стало винятком. Увазі учасників конференції було запропоновано документальну стрічку “Правда, яку я коли-небудь казав”, присвячену афро-американській родині, а саме – її нелегкій боротьбі проти рабства й сегрегації, мовних утисків та урбанізації. В основу фабули було покладено близько тридцяти годин інтерв'ю з чотирма поколіннями індіанської сільської громади в Техасі.

Цікавою видалася проблематика секції під назвою “культурний обіг”. Під останнім розумілася активна міграція – не тільки людей, а й різного роду художніх вистав, артефактів, ідей тощо. Констатувалося, що в кінцевому підсумку вони відриваються від своїх етнічно-визначальних джерел, перетворюючись у своєрідні “гібриди” культурних взаємовпливів, або “німі” фрагменти, або всіякого роду фетиші.

Щодо окремих секцій, то зазначу, що надзвичайно популярною виявилася проблематика традиційного танцю. Костюм та одяг як об'єкт етнології, а також “код одягу” було розглянуто на трьох засіданнях. Тематично було виокремлено етнічний сценічний костюм, зокрема танцевальний (Сюзан Елеутеріо). Серед кола питань – його роль у творенні й збереженні культурної ідентичності; духовні та чуттєві імпульси, спрямовані на глядачів, закладені в стилі, кольорі та оздобленні такого костюму (цікаво, що останній аспект розглядався на матеріалі вбрання учасників церковних хорів – як чоловіків, так і жінок (Роберта Еванчук). Підкреслювалося, що танцювальний одяг – це не тільки візитна картка виконавців, а й спосіб невербальної комунікації з глядачем, своєрідний діалог, де “співрозмовники” не тільки краще розуміють, але й глибше відчувають один одного (Керол Бренч). Спеціально йшлося про знакові функції одягу з обрядів переходу (зокрема, на церемонії *quinceañera* – посвячення дівчат в жінок, традиційної для латиноамериканців. Її основним елементом є надзвичайні за кроєм, кольором і оздобленням сукні дівчат, що нагадують навіть не весільне, а швидше вбрання царівни або ляльки Барбі – отже обряд переходу фактично маркується не церковною церемонією, а насамперед вбранням їх учасниць (Сюзанна Валденбергер). Розглядалася соціальна семіотика одягу (Джордан Сміс), а також його крос-культурні характеристики (зокрема, аналізувалася зміна традиційного вбрання, яка відбувається в Афганістані після поразки талібанів, у цьому зв'язку зазначалося, що “чужинці” використовують, зокрема й одяг як засіб впровадження своєї ідеології). Тематика, присвячена “кухні” та харчуванню була закріплена досить широко. Одна з секцій, к приміру, свою тематику визначила як “Їжа та ідеологія”. Тут йшлося, зокрема, про харчові стереотипи як класові, етнічні та вікові маркери (Маріо Монтаніо); про культурну політику “сімейної кухні” (Люсі Лонг), а також особливості приготування їжі у світлі гендерних проблем (Діана Туе).

У програмі конференції були представлені також різні жанри фольклору, зокрема легенди, оповідання, вірування, пісенний і дитячий, академічний фольклор, гумор. Розглядалися проблеми виконавства. Спеціальне спільне засідання провели спеціалісти у жанрі легенд та вірувань. Зазначалося, що перші переважно займаються текстами (і контекстами), у той час як другі розглядають шляхи, якими викристалізуються фолк-дискурси (зокрема, аналізувалися соматичні аспекти деяких вірувань), і є потреба об'єднати їх дослідження.

Серед іншої проблематики лише зазначу, що спеціальні засідання були присвячені традиційній культурі корінного населення Америки, африканському та афро-, латино-американському фольклору, а також фольклору європейських країн (зокрема Англії й Ірландії, Італії, Німеччини, Росії, Румунії, України, Шотландії тощо), усній історії тощо.

Мої враження є певною мірою суб'єктивними й фрагментарними та, відповідно, не претендують на охоплення всієї повноти того, що відбулося тими днями в Альбукерку. Але цей досвід видається важливим для розуміння сучасних підходів, що накреслилися в американській

фольклористиці й, сподіваюся, дозволить трохи її наблизити до моїх колег.

1 Див.: Calloway Colin. G. *First Peoples: A Documentary Survey of American Indian History*. Boston, New York: Bedford / St. Martin's, 1999, p. 16.

2 Цит. за: Toelken B. *The Dynamics of Folklore*. – Rev. and expanded ed. Logan, Utah : Utah State University Press, 1996, p. 9.

3 Ibid., p. 9.

4 Див.: Toelken, B. *The Anguish of Snails: Native American Folklore in the West*. Utah State, 2003; *Native American Oral Traditions: collaboration and tradition / edited by Larry Evers and Barre Toelken ; foreword by John Miles Foley*. Logan: Utah State University Press, 2001, 242 p.; Toelken, B. *Morning dew and roses: nuance, metaphor, and meaning in folksongs*. Urbana : University of Illinois Pres, 1995, 189 p.

5 *Ballads*. [New York] Holt, Rinehart and Winston [1969]. [Звуковий запис]

6 Перше видання: Toelken, B. *The Dynamics of Folklore*. Boston : Houghton Mifflin, 1979. – 395 p.

7 Toelken B. *The Dynamcs of Folklore ...* 1996, p. 4

8 Див.: Toelken B. *The Moccasin Telegraph and Other Improbabilities: A personal Essay*, in: *Out of Ordinary: Folklore and the Supernatural / Ed. Barbara Walker*. Logan, Utah: Utah State University Press, 1995. – P. 46–59.

9 Див.: Toelken, B. *The Yellowman Tapes, 1966–1997*, in: *Journal of American Folklore*. 1998 . Vol. 11, p. 201, 207. Див. також: *Healing logics: culture and medicine in modern health belief systems / edited by Erika Brady*. Logan, Utah : Utah State University Press, 2001.